

GRAŻYNA NACHTMAN

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB
w Warszawie*

EKOLOGICZNE GOSPODARSTWA W POLSCE I W NIEMCZECH – ANALIZA PORÓWNAWCZA

1. Wstęp

Tempo rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce należy do jednego z wyższych wśród krajów Unii Europejskiej. Na koniec 2007 roku liczba gospodarstw ekologicznych wynosiła 11 887, w tym 4 502 posiadało certyfikat zgodności z zasadami produkcji ekologicznej [www.ijhar-s.gov.pl/index.php?idkat=28]. Było to ponad 3-krotnie więcej niż w roku przystąpienia Polski do Wspólnoty. Mimo dużej dynamiki przyrostu gospodarstw ekologicznych na rynku brak jest odczuwalnego zwiększenia podaży produktów wytwarzanych metodami ekologicznymi. Na duże partie jednorodnego towaru nie brakuje też chętnych odbiorców wśród firm zagranicznych, zwłaszcza niemieckich. Wiadomo jednak, że polskie gospodarstwa ekologiczne są bardzo rozdrobnione i nierównomiernie rozlokowane. Tym samym tworzenie większych partii towaru jest bardzo utrudnione. Warunkuje je kwestia organizacji rolników w grupy producenckie. W dążeniu do lepszych osiągnięć ekonomicznych warto więc obserwować bardziej doświadczonych w tej dziedzinie. Niewątpliwie interesującym przykładem są Niemcy. Rozwojowi produkcji ekologicznej sprzyja tu rosnący popyt na produkty wytwarzane metodami ekologicznymi, zamożność społeczeństwa, wysoka świadomość ekologiczna, polityka rolna nakierowana na odnowę środowiska naturalnego. Stąd rolnicy niemieccy mają mocne podstawy do rozwijania produkcji ekologicznej.

Rynek niemieckich produktów ekologicznych (bez eksportu) oceniany przez rodzimych ekspertów wynosił na koniec 2006 roku 4,6 miliarda euro, co jest wartością największą spośród wszystkich krajów Unii Europejskiej. Na kolejnym miejscu ułożyły się: Wielka Brytania z wartością 2,8 miliarda euro, Włochy – 1,9 miliarda euro i Francja – 1,7 miliarda euro [www.boelw.de]. Według tych

samych specjalistów rynek polskich produktów ekologicznych oszacowano na 20 milionów euro. W tymże 2006 roku w Niemczech produkcja ekologiczna realizowana była na 825 539 ha, a w Polsce na 228 009 ha [www.organic-europe.net/europe_eu/statistics]. Różnica w powierzchni upraw była więc prawie 4-krotna. Zatem polski rynek produktów ekologicznych jest wyraźnie mniejszy od niemieckiego. Jakie są przyczyny tych różnic?

Rolnictwo ekologiczne w Niemczech rozwijało się w szybszym tempie i wcześniej niż działo się to w Polsce. Gdy w roku 1990 w naszym kraju dokonywano certyfikacji pierwszych gospodarstw, w Niemczech było ich już ponad 2000. Wraz z rozwojem produkcji ekologicznej społeczeństwo poznawało jakość produktów ekologicznych, co stymulowało popyt, rozwijano marketing i organizowano rynek. W końcu 2007 roku w Niemczech funkcjonowało 18 046 gospodarstw ekologicznych (tabela 1). Gospodarstwa te w porównaniu do polskich posiadają większe zasoby ziemi, kapitału, co determinuje szersze możliwości w zakresie kierunków produkcji.

Tabela 1

Liczba gospodarstw i powierzchnia upraw ekologicznych w Polsce i w Niemczech w latach 2004-2007

Lata	Polska		Niemcy	
	Liczba gospodarstw	Powierzchnia upraw ekologicznych w ha	Liczba gospodarstw	Powierzchnia upraw ekologicznych w ha
2004	3 760	82 730	16 603	767 891
2005	7 183	159 709	17 020	807 406
2006	9 187	228 009	17 557	825 539
2007	11 877*	-	18 046**	873 010**

*) dane Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych

**) za 2007 rok dane www.boelw.de

Źródło: www.organic-europe.net/europe_eu/statistics.

2. Cel i metodyka

Celem opracowania jest wyjaśnienie przyczyn zróżnicowania produkcyjno-ekonomicznego certyfikowanych polskich i niemieckich ekologicznych gospodarstw rolnych w 2005 roku. Podstawą analizy są wyniki standardowe FADN¹ z 2005 roku, opublikowane przez Komisję Europejską [www.circa.europa.eu].

FADN gromadzi dane rachunkowe z reprezentatywnej próby towarowych gospodarstw rolnych wszystkich krajów członkowskich Unii Europejskiej. W tym celu przyjęto jednolitą metodykę zbierania i wykorzystywania tych danych. Dla wyłonienia próby gospodarstw i ich grupowania stworzono Wspólnotową Typologię Gospodarstw Rolnych. Podstawowym kryterium wykorzystywanym w tej

¹ Od skrótu nazwy w jęz. angielskim Farm Accountancy Data Network.

klasyfikacji jest parametr standardowej nadwyżki bezpośredniej – SGM [Skarżyńska, Goraj, Ziętek 2005]. Biorąc pod uwagę całkowitą SGM gospodarstwa, a także udział SGM poszczególnych działalności, gospodarstwa UE klasyfikowane są według wielkości ekonomicznej i typu rolniczego. Wyróżnia się osiem podstawowych typów rolniczych.

W próbie gospodarstw ekologicznych Polskiego FADN jest najwięcej gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych – w 2005 roku było ich 48 [www.fadn.pl]. Jest to także dominujący typ wśród gospodarstw ekologicznych innych krajów Unii Europejskiej, w tym Niemiec. Z tego względu dokonano analizy porównawczej tego typu. Z opublikowanych przez Komisję Europejską wyników standardowych wiadomo, że liczba gospodarstw niemieckich typu polowego zawierała się w przedziale od 40 do 100.

3. Analiza produkcyjno-ekonomiczna gospodarstw

Miedzy polskimi i niemieckimi gospodarstwami istnieje ogromne zróżnicowanie pod względem posiadanych zasobów produkcji (tabela 2).

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa polskiego specjalizującego się w uprawach polowych była 14-krotnie mniejsza niż niemieckiego i wynosiła tylko 5,2 ESU.

Dla uzyskania 1 ESU produkcji gospodarstw polskich angażowano 2,81 ha użytków rolnych, podczas gdy w niemieckich tylko 1,51 ha. Na te różnice wpływ miał przede wszystkim ponad 7-krotnie mniejszy obszar użytków rolnych polskich gospodarstw. Produkcja rolna prowadzona była niemal w całości na własnej ziemi. Przeciwnieństwem są gospodarstwa niemieckie, w których tylko 28,0% zasobów ziemi, czyli 30,8 ha stanowiła ziemia własna.

Konsekwencją dużego rozdrobnienia polskich gospodarstw były 7,5-krotnie większe nakłady pracy niż w niemieckich na 1 ha UR.

Praca w Niemczech została zastąpiona bardzo dobrym wyposażeniem technicznym na osobę pełnozatrudnioną. Wartość posiadanych maszyn i urządzeń technicznych w przeliczeniu na 1 AWU² wynosiła 41 646 euro, a w Polsce tylko 4 485 euro. Tak duża różnica poparta była ponad 16-krotną przewagą kapitału własnego gospodarstw niemieckich. Niemcy także w większym stopniu korzystali z kapitału obcego – wskaźnik zadłużenia kapitału gospodarstw niemieckich wynosił prawie 19,0%, gdy w Polsce tylko 5,0%. Duże zasoby podstawowych środków produkcji gospodarstw niemieckich wyznaczają więc ich wysoki potencjał produkcyjny.

² Nakłady pracy według metodyki FADN stanowią całkowity nakład pracy w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego. Wyrażone są w osobach pełnozatrudnionych AWU (ang. Annual Work Unit); 1 jednostka AWU = 2200 godzin/rok. W ramach nakładów pracy ogółem wyszczególnia się nakłady pracy osób nieopłaconych (głównie członków rodziny) FWU (ang. Family Work Unit); 1 jednostka FWU = 2200 godzin.

Tabela 2

Zasoby czynników produkcji w gospodarstwach ekologicznych

Wyszczególnienie		Polska	Niemcy	Niemcy=100%
Wielkość ekonomiczna (ESU)		5,20	72,70	7,2
Użytki rolne ogółem (ha)		14,6	109,8	13,3
w tym:	dodzierżawione ha	3,8	79,0	4,8
Zasoby pracy (AWU)		2,15	1,95	110,3
w tym:	własna (FWU)	1,61	1,21	132,9
Aktywa gospodarstwa (euro)		40750	759498	5,4
w tym:	aktywa trwale (euro)	35031	680652	5,1
Maszyny i urządzenia techniczne (euro)		9643	81209	11,9
Kapitał własny (euro)		38793	638999	6,1
Zobowiązania (euro)		1958	120498	1,6
Wskaźnik zadłużenia kapitału (%)		5,0	18,9	26,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN 2005.

Użytkowanie ziemi odbywało się zgodnie z kierunkiem wyznaczonym przez typ „uprawy polowe”. W strukturze zasiewów gospodarstw ekologicznych obydwu krajów znajdowały się podobne działalności. Dominowały zboża, przy czym w Niemczech objęły ponad połowę wszystkich użytków rolnych (UR), a w Polsce – 39,7% (tabela 3). Drugoplanową rolę w zasiewach miały w obydwu krajach uprawy pastewne. W Polsce stanowiły ponad 1/3 UR, ale prawie w całości zbiór był przeznaczony na samozaopatrzenie i pasz sprzedano tylko za 45 euro (tabela 4). Wnioskować można, że wydajność pasz uprawianych w 2005 roku w polskich gospodarstwach była niska. Tym bardziej, że obsada zwierząt przypadających na jednostkę powierzchni paszowej była podobna w obydwu krajach.

Z innych działalności produkcyjnych dla Niemców liczyła się uprawa ziemniaków, będących głównym składnikiem pozostałych upraw polowych. Dla polskich gospodarstw ekologicznych charakterystyczna była z kolei uprawa warzyw i owoców, stanowiących prawie 9% UR.

Tabela 3

Użytkowanie ziemi i obsada zwierząt w gospodarstwach ekologicznych

Wyszczególnienie		Polska		Niemcy	
		ha	%	ha	%
Użytki rolne ogółem		14,60	100,0	109,80	100,0
w tym:	zboża	5,79	39,7	56,39	51,4
	pozostałe uprawy polowe	1,25	8,6	16,01	14,6
	warzywa i kwiaty	1,26	8,6	2,49	2,3
	uprawy pastewne	5,30	36,3	29,30	26,7
Obsada zwierząt					
Obsada zwierząt w LU/gospodarstwo		3,70		20,20	
w tym:	krowy mleczne (LU)	0,70		0,17	
Obsada zwierząt w LU/1ha użytków rolnych		0,25		0,18	
Obsada zwierząt na 1 ha powierzchni paszowej		0,46		0,48	
Wydajność techniczna produkcji					
Plon pszenicy dt/ha		29,07		34,49	
Plon kukurydzy dt/ha		48,39		39,99	
Mleczność krów w kg/krowę		2620		3243	

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN 2005.

Na podstawie Wyników Standardowych FADN dostrzega się na ogół wyższą wydajność techniczną działalności rolniczych w Niemczech. Przykładem jest plon pszenicy, czy wydajność mleczna krów, choć chów zwierząt jest w typie „Uprawy polowe” ograniczony (tabela 3). W przypadku polskich gospodarstw ekologicznych, mimo specjalizacji w produkcji roślinnej, widać wielostronność produkcji, co wyraża większa obsada zwierząt na 1 ha UR – 0,25 sztuki jednostki przeliczeniowej (LU³). Umożliwia to większą samowystarczalność i właściwy obieg materii w gospodarstwie. Rolnictwo ekologiczne w polskim wydaniu wydaje się więc być bliższe podstawowym zasadom rolnictwa ekologicznego.

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych dostarczają przede wszystkim produkty roślinne (tabela 4). Ich udział w strukturze produkcji ogółem był zbliżony w obydwu krajach; w Polsce wynosił 73,6% i w Niemczech 76,6%. W gospodarstwach polskich zauważalny jest także udział produkcji zwierzęcej – 17,5% produkcji ogółem. Pochodziła ona w przewadze z chowu bydła, owiec i kóz. Łączna produkcja z całego gospodarstwa była niemal 13-krotnie wyższa w Niem-

³ Liczbę zwierząt w gospodarstwie, zgodnie z metodyką FADN określa się całkowitą liczbą sztuk przeliczeniowych, wyrażoną w jednostkach przeliczeniowych zwierząt – LU ang. Livestock Unit. Jedna jednostka przeliczeniowa 1 LU jest równoważna 1 krowie mlecznej lub 1 krowie wybrakowanej, albo 1 bykowi w wieku 2 lub więcej lat. Pozostałe zwierzęta stanowią odpowiednio część takiej jednostki przeliczeniowej, na przykład matka owcza = 0,1 LU, kozy pozostałe = 0,1 LU.

zech, przy czym obszar użytków rolnych był wyższy tylko około 7 razy w porównaniu do polskich gospodarstw ekologicznych.

Tabela 4

Wartość produkcji średnio na gospodarstwo i jej struktura

Wyszczególnienie	Polska		Niemcy	
	euro	%	euro	%
Produkcja ogółem	11142	100	140464	100,0
<i>Produkcja roślinna</i>	8206	73,6	107603	76,6
w tym:				
zboża	1160	10,4	28767	20,5
ziemniaki	531	4,8	17937	12,8
warzywa i kwiaty	3852	34,6	24760	17,6
owoce z drzew i krzewów	1647	14,8	89	0,1
pasze objętościowe	45	0,4	28355	20,2
<i>Produkcja zwierzęca</i>	1945	17,5	14703	10,5
<i>Pozostała produkcja</i>	991	8,9	18159	12,9

^{*)} nie obejmują zużycia produkcyjnego w gospodarstwie

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Wynika z tego, iż produktywność z 1 z hektara upraw w Niemczech była dużo wyższa, na co mają niewątpliwie wpływ ceny produktów rolnych. Dokonane rachunki wskazują, że z uprawy zbóż uzyskano produkcję o wartości 510 euro na 1 ha, a w Polsce tylko 200 euro. Jeszcze większa różnica była w efektach finansowych z produkcji warzyw, gdyż z 1 ha ich uprawy w Polsce uzyskana wartość produkcji wynosiła średnio 3 057 euro podczas gdy w Niemczech 10 106 euro. Wartość produkcji w przypadku polskiego producenta była niska, za to bardzo interesująca bywa na ogół cena zbytu warzyw z polskich gospodarstw ekologicznych.

Tabela 5

Produktywność czynników produkcji w polskich i niemieckich gospodarstwach

Produktywność czynników produkcji w euro	Polska	Niemcy	Polska = 100%
Produkcja ogółem na 1 ha	763	1279	167,6
Produkcja roślinna na 1 ha	562	980	174,4
Produkcja ogółem na 1 euro aktywów	0,27	0,18	66,7
Produkcja ogółem na 1 euro wartości maszyn i urządzeń	1,16	1,73	149,1
Produkcja ogółem na osobę pełnozatrudnioną	5182	72 033	1390,1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN

Duże zróżnicowanie w produktywności dotyczy nie tylko wybranych działalności rolniczych, ale także poszczególnych czynników produkcji. Jak wskazano

w tabeli 5 produkcja ogółem na 1 ha użytków rolnych gospodarstw niemieckich (1 279 euro) była wyższa aż o 67,6%, a produkcja roślinna o 74,4% w porównaniu z wartościami dotyczącymi gospodarstw polskich.

Z uwagi na wyższe zasoby pracy w przypadku polskich gospodarstw i kilkunastokrotnie niższą wartość produkcji uzyskały one ekonomiczną wydajność pracy tylko na poziomie 5 182 euro na osobę pełnozatrudnioną, przy niemieckich – 72 033 euro/AWU. Produktywność aktywów była natomiast wyższa w polskich gospodarstwach ekologicznych. Należy zwrócić uwagę, że intensywniejsze było także wykorzystanie w Niemczech maszyn i urządzeń (o 49,1%), choć na 1 euro aktywów produkcja była niższa. Tak duża różnica jest wynikiem ponad 2-krotnie mniejszego udziału maszyn w aktywach gospodarstw niemieckich w porównaniu do polskich. Świadczyć to może o bardziej ekonomicznym wykorzystaniu sprzętu technicznego w gospodarstwach niemieckich oraz o rezerwach w polskich gospodarstwach, które są często przeinwestowane w stosunku do zasobów ziemi.

Gospodarstwa ekologiczne w Polsce jak wykazują wyniki FADN ustępują niemieckim pod względem zasobów czynników produkcji (tabela 2) i ich produktywności, ale produkują znacznie taniej i uzyskują nadwyżkę wartości produkcji nad kosztami (bez kosztów pracy), co zaprezentowano w tabeli 6.

Tabela 6

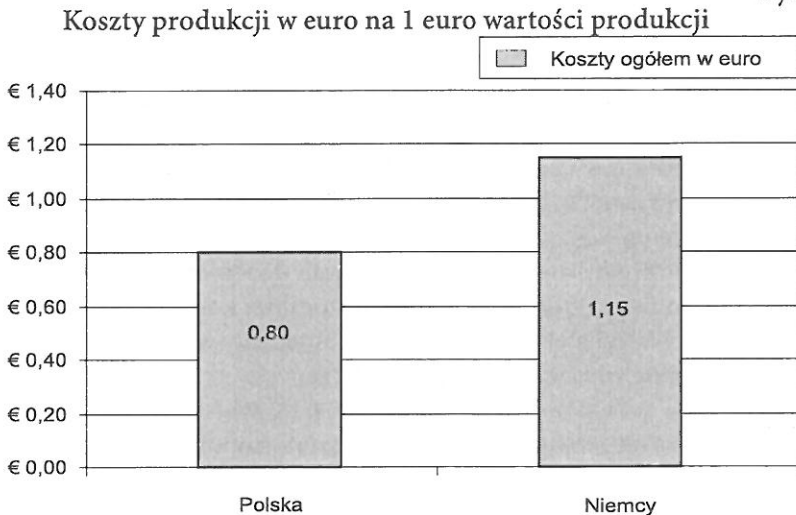
Nadwyżka ekonomiczna w polskich i niemieckich gospodarstwach

Wyszczególnienie	Polska	Niemcy
Wartość produkcji na gospodarstwo w euro	11142	140464
Koszty ogółem na gospodarstwo w euro	8861	161452
Uzyskana nadwyżka ekonomiczna	2281	-20988

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Gospodarstwa niemieckie były deficytowe, wytworzona produkcja nie zdołała pokryć około 15% poniesionych kosztów. Koszt wytworzenia jednostki produktu o wartości 1 euro w Niemczech wyniósł 1,15 euro i był o 43,8% wyższy niż w Polsce (wykres 1). Efektywność poniesionych kosztów w polskich gospodarstwach ekologicznych była więc bardzo konkurencyjna w stosunku do niemieckich.

Wykres 1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Jeszcze większe dysproporcje można zauważyć w kosztach poniesionych na 1 ha UR. W gospodarstwach niemieckich były one wyższe aż 2,4 krotnie w stosunku do polskich. Analiza szczegółowa kosztów produkcji wskazuje, że największe różnice dotyczyły składników kosztów bezpośrednich oraz obcych czynników wytwórczych. Na podstawowe środki produkcji jakimi są nawozy i środki ochrony roślin w gospodarstwach niemieckich wydatkowano na 1 ha upraw średnio około połowy kwoty wyłożonej w polskich gospodarstwach (tabela 7). Niemcy natomiast wydali ponad 10-krotnie więcej na nasiona potrzebne do obsiania 1 ha UR.

Tabela 7

Koszty produkcji w euro na 1 ha użytków rolnych

Wyszczególnienie		Polska	Niemcy	Polska = 100%
KOSZTY OGÓŁEM		607	1470	242,2
1. Zużycie pośrednie:		332	929	279,8
1.1. koszty bezpośrednie		142	479	337,3
w tym:	nawozy	29	15	51,7
	środki ochrony roślin	8	4	50,0
	nasiona i sadzonki	31	355	1145,2
1.2. koszty ogólnogospodarcze		190	450	236,8
2. Amortyzacja		175	226	129,1
3. Koszty czynników zewnętrznych		100	319	319,0
z tego:	opłata pracy	86	142	165,1
	czynsze dzierżawne	5	133	2660,0
	odsetki	9	44	488,9

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Szczególny udział w kosztach miały w gospodarstwach niemieckich wydatki na opłacenie czynszów dzierżawnych za ziemię, stanowiącej aż 79% całości użytkowanych gruntów.

Poziom uzyskanej produkcji w gospodarstwach ekologicznych Niemiec wskazuje na ich silną pozycję względem gospodarstw polskich i znaczącą rolę dla rodzimego rynku produktów ekologicznych. Rozpatrując jednak koszty wytworzenia produktów ekologicznych, dostrzegamy słabość gospodarstw niemieckich wobec polskich. Znamienne jest, że dla wytworzenia produkcji ekologicznej w zaprezentowanej skali rolnicy niemieccy potrzebowali dopływu środków finansowych z budżetu publicznego, które służyły pokryciu części kosztów obsługi kredytów, dzierżawy ziemi i wynajętej siły roboczej oraz stanowiły wynagrodzenie dla rolnika za zaangażowane własne czynniki wytwórcze.

Na podstawie wyników rachunkowości FADN widać, iż potęga rynku niemieckich produktów ekologicznych jest w dużym stopniu warunkowana dopływem strumienia pieniędzy z budżetu publicznego.

W 2005 roku z kwoty dotacji wynoszącej średnio 54 809 euro na gospodarstwo aż 38,3% służyło finansowaniu wydatków związanych z działalnością operacyjną gospodarstwa, a pozostała kwota była do dyspozycji rodziny rolnika w postaci dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Byt niemieckiej rodziny rolniczej był więc całkowicie uzależniony od dopłat do rolnictwa. Uzyskane dotacje w gospodarstwach niemieckich stanowiły 39,0% wartości wytworzonej produkcji.

Tabela 8

Dochody gospodarstw ekologicznych Polski i Niemiec

Wyszczególnienie	Polska	Niemcy
	w euro	
Dopłaty do działalności operacyjnej na gospodarstwo	4 073	54 809
Dopłaty do działalności operacyjnej na 1 ha UR	279	499
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	6 075	31 371
Dochód na osobę pełnozatrudnioną rodziny rolnika	3 774	24 856
Dochód na 1 ha UR	416	286

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

W polskich gospodarstwach relacja dotacji do wartości produkcji była podobna bo stanowiła 36,6% jej wartości, ale znacznie niżej kształtowała się kwota dotacji w odniesieniu do 1 ha UR – stanowiła około 56% dotacji niemieckich. W przypadku polskich gospodarstw wsparcie ze środków publicznych miało także duży udział w tworzeniu dochodu z gospodarstwa rodzinnego i stanowiło 67,0% jego wartości.

W ostatecznym rachunku, dzięki subwencjonowaniu działalności operacyjnej, gospodarstwa niemieckie uzyskały dochód z gospodarstwa rodzinnego w kwocie 31 856 euro – czyli ponad 5-krotnie wyższy niż polskie. Dochód na osobę pełnozatrudnioną w rodzinie rolnika był wyższy ponad 6 razy (tabela 8).

4. Podsumowanie

Niemieckie gospodarstwa ekologiczne występujące w próbie FADN były ponad 7-krotnie większe obszarowo, dzięki czemu mogły produkować więcej. Wartość produkcji 13-krotnie wyższa od polskiej wydaje się być w dużym stopniu wynikiem wyższych cen produktów rolniczych w Niemczech. Można stwierdzić, że produkcja w Niemczech obejmowała uprawy mniej pracochłonne, o czym świadczy udział upraw pastewnych i zbóż i mniejsza obsada zwierząt, co wskazuje na wyższą specjalizację niż w polskich gospodarstwach. W efekcie gospodarstwa niemieckie dostarczać mogły dużych partii jednorodnych produktów, co ułatwiło ich zbyt. Warto odnotować, że gospodarstwa niemieckie stosowały w porównaniu z polskimi o połowę mniej nawozów i środków ochrony roślin, za to ponad 10-krotnie więcej kosztowały je nasiona.

Atutem polskich gospodarstw ekologicznych były niskie koszty produkcji, znacznie większe zasoby siły roboczej w gospodarstwach oraz możliwość rozwijania upraw pracochłonnych np. warzyw, truskawek, cieszących się dużym popytem.

Na przykładzie ekologicznych gospodarstw niemieckich widać, że w przyszłości sytuacja ekonomiczna rodziny rolnika prowadzącego w Polsce gospodarstwo ekologiczne będzie także coraz bardziej zależeć od wielkości obszarowej posiadanych UR oraz od subwencjonowania ze środków publicznych.

LITERATURA

1. www.boelw.de („Zahlen, Daten, Fakten, Die Bio-Branche 2008”, Wydawnictwo Bund Ökologische Lebensmittelwirtschaft e.V.).
2. www.organic-europe.net/europe_eu/statistics.
3. A. Skarżyńska, L. Goraj, I. Ziętek (2005): Metodologia SGM "2002" dla typologii gospodarstw rolnych w Polsce. Warszawa: IERIGŻ-PIB.
4. www.circa.europa.eu
5. www.ijhar-s.gov.pl/index.php?idkat=28.
6. J. Tyburski, S. Żakowska-Biomas (2007): Wprowadzenie do rolnictwa ekologicznego. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
7. W. Łuczka-Bakuła (2007): Rynek żywności ekologicznej. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
8. S. Żakowska-Biomas, K. Gutkowska (2003): Rynek żywności ekologicznej w Polsce i w krajach Unii Europejskiej. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
9. Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym (2). Praca zbiorowa pod redakcją J. Zegara (2006): Warszawa: IERiGŻ-PIB.

GRAŻYNA NACHTMAN

EKOLOGICZNE GOSPODARSTWA W POLSCE I W NIEMCZECH - ANALIZA
PORÓWNAWCZA

STRESZCZENIE

Rynek produktów ekologicznych w Polsce rozwija się powoli, choć liczba gospodarstw ekologicznych przyrasta w dużym tempie. Na podstawie wyników standardowych FADN dokonano porównania rezultatów produkcyjno-ekonomicznych polskich i niemieckich gospodarstw ekologicznych. Wykazano, że gospodarstwa ekologiczne w Niemczech są silniejsze ekonomicznie, posiadają wielokrotnie większe zasoby podstawowych czynników produkcji, co umożliwia im koncentrację produkcji. Produkcja ekologiczna w Polsce jest rozdrobniona, co utrudnia wytworzenie dużych partii towaru. Przeprowadzona analiza pozwala też wnioskować o coraz większym uzależnieniu wyniku ekonomicznego gospodarstw, zarówno niemieckich jak i polskich, od dopłat.

GRAŻYNA NACHTMAN

ORGANIC FARMS IN POLAND AND IN GERMANY- COMPERATIVE ANALYSIS

SUMMARY

Organic products market in Poland develops slowly, however the number of organic farms is on the fast rise. On the basis of FADN standard results, the Polish and German organic farms were compared taking into account production and economic effects. Organic farms in Germany are economically stronger, they own repeatedly more resources of basic production factories, what enables them to concentrate the production. Organic farming in Poland is scattered, thus it makes the production of big size batches difficult. The analysis carried out also let to conclude, that the economic results of German as well as Polish farms are very dependent on subsidies.